

Asia: VN/23941/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain 2 c luvun 5 §:n ja henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen Asianajajaliitto (jäljempänä ”Asianajajaliitto”) kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi rikoslain 2 c luvun 5 §:n ja henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain muuttamisesta.

Yhtenä Asianajajaliiton sääntömääräisenä tehtävänä on seurata oikeuskehitystä maassa ja lausuntoja antamalla sekä aloitteita tekemällä tarjota kokemuksensa yhteiskunnan käytettäväksi. Asianajajaliiton oikeuspoliittisen työn lähtökohta on oikeusvaltion turvaaminen. Lausunnoissaan Asianajajaliitto pyrkii painottamaan oikeusvaltioperiaatteen toteutumiseen, oikeusturvaan sekä oikeuden saavutettavuuteen, perus ja ihmisoikeuksien sekä asianajajakunnan itsenäisyyden ja riippumattomuuden turvaamiseen liittyviä näkökulmia. Pyydettyinä lausuntona Asianajajaliitto esittää seuraavaa.

Yleistä

Esitetty rikoslain muutos perustuu hallitusohjelmakirjaukseen, jonka mukaan ehdonalaista vapauttamista koskevia säännöksiä muutetaan siten, että henkilö voi olla ensikertalainen vain kerran.

Esityksessä ei puututa rangaistusasteikkoihin eikä rangaistuksen määräämisen ja mittaamisen perusteisiin, mutta rangaistuksen täytäntöönpanossa osa tuomituista pääsisi ehdonalaiseen vapauteen aiempaa myöhemmin. Tältä osin ehdotus yleisesti ankaroittaisi seuraamusjärjestelmää

nykyisestä. Kysymys on puhtaasti poliittisesta päätöksestä, joka on lainsäädäntöteknisesti yksinkertainen, eikä ehdotukseen liity perusoikeuksien kannalta mitään ongelmallista.

Hallituksen esityksessä viitataan rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuuteen ja koettuun epäoikeudenmukaisuuteen. Esityksessä jää osin epäselväksi, kenen näkökulmasta asiaa tarkastellaan, ja onko asiasta jotain tutkimustietoa. Rikoksen uhrien näkökulmasta tuomitun ehdonalaan vapautteen päästämisen ajankohdalla voidaan katsoa olevan joissakin tilanteissa erityistä merkitystä.

Muutoksen vaikutukset rikollisuuteen

Asianajajaliitto toteaa, että seuraamusjärjestelmää muutettaessa olisi toivottavaa, että muutokset pohjautuisivat huolelliseen vaikutusten arviointiin ja tapahtuisivat parhaan tutkimustiedon perusteella. Seuraamusjärjestelmän keskeinen oikeutus rakentuu yleis- ja erityisestävyyden varaan. Rikollisuuteen ja rikosentekijöiden käyttäytymiseen ehdotetun muutoksen vaikutuksen voidaan kuitenkin ennakoida olevan olematon. Asianajajaliitto katsoo, että parhaassa tapauksessa lakimuutos saattaisi voimaan tullessaan antaa hetkellisen viestin seuraamusjärjestelmän terävöittämisestä.

Asianajajaliitto katsoo, että esityksen perusteluissa viitattu marginaaliprevention käsite ei osoita, että lakimuutoksella voitaisiin vaikuttaa rikollisuuden määrään. Marginaaliprevention tieteellinen teoria edellyttää, että rikosentekijä nähdään suunnitelmallisena ja kyvykkäänä toimijana, joka laskelmoi rikoksen tekemisen hyödyt ja haitat. Tällainen taloustieteellinen näkemys on varsin yksinkertaistava, eikä huomioi rikollisuuden syiden moninaisuutta (mm. Dennis Howitt: Introduction to Forensic Criminal Psychology, 6th edition, Pearson 2018). Suomalainen rikollisuus on hyvin vahvasti sidoksissa päihteiden käyttöön sekä sosioekonomiseen huono-osaisuuteen, eikä ole kovinkaan suunnitelmallista (mm. Jaana Haapasalo: Kriminaalipsykologia, 2. uud. painos, Santalahti 2017). Erityisesti sellaisen (uusinta)rikollisuuden kohdalla, johon esitetty muutos tosiasiallisesti kohdentuu, rikollisuuden määrään vaikuttaminen ei lähtökohtaisesti tapahdu rangaistuksien kautta, vaan pitkäjänteisillä ennaltaehkäisevillä sosiaalipoliittisilla toimilla, joilla pyritään estämään erityisesti nuorten syrjäytymistä.

Rikosentekijän tulisi olla rikoksen tekohetkellä tietoinen vallitsevasta käytännöstä, jotta hän voisi laskea sen vaikutuksen omassa asiassa. Ensikertalaisuuden laskeminen on tälläkin hetkellä hankalaa, koska rikosasioiden käsittelyajat poikkeavat huomattavasti toisistaan eri tuomiopiireissä ja tuomiot sekä niitä seuraavat vankeusrangaistukset saattavat olla hyvin eriaikaisia. Rikosentekijän on tosiasiallisesti hyvin vaikea arvioida itse, onko hän rikosta tehdessään saanut ensikertalaisuutensa jo takaisin. Rikosasioita hoitavat asianajat eivät Asianajajaliiton käsityksen mukaan ole törmänneet työssään sellaiseen ilmiöön, että rikosentekijät suunnittelisivat ja ajoittaisivat rikoksiaan sen mukaan, että he saisivat ensikertalaisuutensa käyttöönsä uudelleen.

Taloudelliset vaikutukset

Ehdotuksella on todettu olevan taloudellisia vaikutuksia. Selvityksen mukaan muutos ensikertalaisuudessa koskisi vuosittain noin 140 henkilöä ja sen taloudelliset vaikutukset olisivat 3,5 miljoonaa euroa (40 vankia/vrk lisää vankiloissa). Taloudellisia vaikutuksia koskeva arvio näyttää lähtevän pelkästä laskennallisesta vankilavuorokauden hinnasta (noin 240 euroa/vrk). Asianajajaliitto katsoo, että arvio on mahdollisesti liian yksinkertaistava.

Rikosseuraamuslaitos on joutunut aiempina vuosina osallistumaan ja sopeutumaan valtion erilaisiin säästöohjelmiin, jolloin jäljellä olevien toimivien vankiloiden täyttöaste on noussut hyvin korkeaksi. Päätetyistä vankiloiden lisärakentamishankkeista on kaavailtu saatavan lisää 200 vankipaikkaa. Käsillä olevassa tilanteessa ehdotettu seuraamusjärjestelmän pistemäinen ankaroittaminen yhdessä muiden vireillä olevien seuraamusjärjestelmän kiristysten kanssa johtaa todennäköisesti huomattavasti suurempaan vankiluvun kasvuun. Sen vuoksi on varauduttava siihen, että ehdotettujen muutosten rajakustannus voi nousta huomattavasti esitettyä suuremmaksi.

Asianajajaliitto katsoo, että vankeinhoidon lisäresursointi tulee tässä kohtaa syytä ennakoida realistisella tavalla, eikä perustaa budjetointia ainakaan sen varaan, että esityksellä saataisiin mahdollisia säästöjä rikollisuuden vähentymisen kautta. Vankeinhoidon tehokkuus ja sen rikollisuutta ehkäisevä vaikutus heikentyy, mikäli vankeinhoidolla ei ole riittäviä resursseja tehdä vankeinhoitotyötä. Tilanne voi jopa kasvattaa uusimisriskiä.

Asianajajaliitto tuo myös esiin, että ehdotuksen taloudelliset vaikutukset eivät rajoitu vankeinhoidon puolelle. Tietojen kymmenen vuoden säilytysaikaa noudattavan varsinaisen rikosseuraamusrekisterin rinnalle tulee luoda toimivat järjestelmät toiselle rekisterille, jossa tietoja säilytetään lähtökohtaisesti ihmisten koko eliniän ajan. Siten myös ehdotuksesta seuraava rikosseuraamusrekisterijärjestelmän jakautuminen kahteen rinnakkaiseen järjestelmään tuo teknisestä toteutuksesta riippuen mahdollisesti hallinnollisia kustannuksia.

Helsingissä 7. päivänä toukokuuta 2024

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO

Niko Jakobsson

Pääsihteeri

LAATI

Asianajaja Antti Riihelä, Helsinki

Suomen Asianajajaliiton lausunnot valmistellaan oikeudellisissa asiantuntijaryhmissä, joiden toiminnassa on mukana noin 120 asianajajaa. Tämä lausunto on valmisteltu rikosoikeuden asiantuntijaryhmässä.

Enne Heidi
Suomen Asianajajaliitto